

ՅՈՒՐԵԼԵԱՆՆԵՐ

ԿՈՐԻԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆՅ ՏՊԱՐԱՆ

(Հիմնադրության 185-Ամեակին Առթիւ)

Տպագրութեան գիւտից 393 տարի անց՝ 1833 թ., եւ Գաբրիէլ Նիկոմիդացի Հայ Պատրիարքի օրօք, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանին կից հիմնուեց քաղաքի առաջին տպարանը: Մտայղացումը Զաքարիա Վարդապետինն էր, ով էլ 1841 թ. դառնում է Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք:

Կ. Պոլսում Պատրիարքական Փոխանորդ եղած տարիներին Զաքարիա Վարդապետը խորապէս կարեւորում է տպարանի հիմնումը եւ այն ի կատար ածում Եգիպտահայ յայտնի բարերար Մահտեսի Ալեքսան Եղիազարեանի առատաձեռն նուիրատուութեան շնորհիւ: 1833 թ. լոյս է տեսնում առաջին գիրքը՝ Տետրակ Աղօթամատոյցը, որի հրատարակմամբ Երուսաղէմում սկսում է Հայ տպագրութեան պատմութիւնը: Յաջորդ տարի լոյս է տեսնում Վարդան Մեծ Վարդապետի կազմած երկու գիրք՝ Քերական (32 էջ) եւ Տետրիւն Անթառամ Ծաղիկ Մեծացուցեի (29 էջ)¹:

Հարկ է նշել, որ Ֆինանսական եւ տեխնիկական պատճառներով, տպարանի աշխատանքները սկզբնական շրջանում շատ համեստ էին եւ դանդաղընթաց: 1835 թ. պատրիարքարանում յատուկ ժողով է գումարում, եւ որոշում է մասնաւոր ֆոնդ հիմնել տպարանի աշխատանքները զարգացնելու համար: Առաջին նուիրատուութիւնը կատարում է Սամուէլ Վարդապետ Պոլսեցին, որը այդ նպատակով նուիրում է 40 000 դուրուշ²: Պատրիարքարանը նոյն նպատակով նուիրում է 110 000 դուրուշ: Հիմնադրուած ֆոնդը եւ նոր նշանակուած տեսուչը՝ Կիրակոս Եպիսկոպոս Երուսաղէմացին, տպարանի աշխատանքներին նոր թափ եւ որակ են հաղորդում: Մի քանի տարուայ ընթացքին լոյս կը տեսնեն տասնեակէ աւել կրօնական եւ ծիսական գիրքեր:

1841 թ. Զաքարիա Վարդապետի՝ Պատրիարք ընտրուելու հանգամանքը նոր շունչ եւ աւելն կը հաղորդէ տպարանի գործունէութեան: Անոր գահակալութեան առաջին տարում լոյս կը տեսնեն Մաշտոցը եւ Ներսէս Լամբրոնացու Սուրբ Պատարագի Մեկնութիւն գիրքերը: Այս իրողութիւնը կը շարժէ Կ. Պոլսոյ Աստուածատուր Պատրիարքի նախանձը, ով էլ կը հրահանգէ փակել տպարանը: Զաքարիա Պատրիարքը չէր կարող ենթարկուիլ նման հրահանգի, ուստի տպարանը կը շարունակէ գործել:

1846 թ. պատրիարք է ընտրում տպարանի նախկին տեսուչ՝ Կիրակոս Եպիսկոպոսը: Ան Երուսաղէմ կը հրաւիրէ Տիգրան Սաւալանեանցին՝ ստանձնելու տպարա-

¹ Նշանեան Մեսրոպ Եպս., Տպարան Առաքելական Աթոռոյն Սրբոց Յակոբեանց Երուսաղէմի (Հատիւրամ-էայ Յոբելեանին առթիւ) 1833-1933, «Սիոն», Երուսաղէմ, 1933:

² Ղուրուշ կամ դուտուշ - Տանկական դրամ, հաւասար 40 փարայի, 0,227 ոսկի ֆրանկի, (Մալխասեանց Ս., Հայերէն բացատրական բառարան, Երեւան, 1944):

նի տեսչի պաշտոնը եւ միաժամանակ նոր տպագրական մեքենայ կը պատուիրէ Վիեննայէն: Ան նաեւ նամակ կը գրէ Կ. Պոլիս գտնուող իր փոխանորդ՝ Յովհաննէս Եպիսկոպոս Զմիւռնացիին, տպարանի նոր շէնք կառուցելու արտօնութիւն ստանալու համար: Պատրիարքի անակնկալ մահը անհնար է դարձնում ծրագրերի իրականացումը: Սակայն, 1865 թ. ընտրուած Եսայի Պատրիարք Թալասցին, իր գահակալութեան առաջին տարիներին, կ'իրականացնէ Կիրակոս Պատրիարքի ծրագիրը՝ կառուցելով տպարանի նոր շէնք եւ օժտելով այն ձուլարանով, գրաշարանով, կազմարանով եւ գրախանութով: Պատրիարքի հայրենակից՝ Յակոբ էֆենտի Աշրգեանը տպարանին նուիրում է նոր տպագրական մեքենայ, ինչպէս նաեւ նոր տառատեսակներ են բերում Կ. Պոլսից: Աշրգեան էֆենտի՝ 1871 թ. 274 օսմանեան ոսկու նուիրատուութեամբ, տպարանում կառուցում է նաեւ պահեստանոց: Աշխատողների թիւը հասնում է 20-ի: Եսայի Պատրիարքի քսանամեայ գահակալութեան տարիների ընթացքին լոյս է տեսնում մօտ 200 գիրք: Կրօնական եւ ծիսական գիրքերից բացի, տպագրում են նաեւ պատմութեան եւ գրականութեան վերաբերեալ գիրքեր, ինչպէս նաեւ դասագիրքեր: 1866 թ.-ից տպարանում լոյս է տեսնում Պատրիարքարանի պաշտօնական ամսագիրը՝ Սիոնը:

Տպարանի գործերը դանդաղում են Յարութիւն Վեհապետեան Պատրիարքի օրով, որի գահակալութեան քսանամեայ շրջանում լոյս է տեսնում ընդամէնը 73 գիրք: 1908 թ. Օսմանեան կայսրութիւնում տեղի ունեցած յեղաշրջումից յետոյ վերացում է տպագրութեան գրաքննութիւնը, ինչի շնորհիւ լոյս են տեսնում աւելի մեծ թուով գրքեր: Սակայն, 1915 թ. տեղական կառավարութիւնը Պատրիարքարանին դատի է տալիս՝ մեղադրելով առանց արտօնութեան տպարան գործարկելու մէջ: Դատաւորը վճռում է Պատրիարքարանին տուգանել 50 օսմանեան ոսկի, պարտադրում են փակել տպարանը, իսկ տեսչին բանտարկում են 100 օր: Տպարանը չի գործում մինչեւ 1925 թ.:

Եղիշէ Դուրեան Պատրիարքի գահակալութեան չորրորդ տարում տպարանը վերաբացում է եւ մինչեւ իր վախճանը՝ 1930 թ., տպարանում լոյս է տեսնում 42 գիրք: Յաջորդ Պատրիարք՝ Գուշակեան Սրբազան, լինելով բանասէր անձ, իր գահակալութիւնից անմիջապէս յետոյ նախաձեռնում է տպարանի վերազինման աշխատանքները: Նրա խնդրանքով Եգիպտահայ Սարգիս Յովակիմեանը նուիրում է 1000 ոսկի, որով պատուիրում է նոր էլեկտրական տպագրական մեքենայ: Այսպիսով, մինչ 1939 թ. Պատրիարքի յանկարծամահ լինելը, տպում են եւս 50 գիրք:

1948-1960-ական թուականներին Պատրիարքարանը ստիպուած էր ապաստան տալ արաբ-խորաշէկեան պատերազմի պատճառով գաղթական դարձած հազարաւոր սաղիմահայերի եւ հոգալ նրանց ամենօրեայ սնունդն ու այլ կենցաղային կարիքներ: Այս տարիներին թէեւ տպարանը բաց է մնում, սակայն իրականում այն գրեթէ չի գործում: 1960 թ. Երուսաղէմի պատրիարք է ընտրուում Եղիշէ Արք. Տէրտէրեանը, ով իր գահակալութեան առաջին իսկ օրից մեծ ուշադրութիւն է դարձնում տպարանին եւ ծրագրում է կառուցել նոր շէնք: Նրա ծրագիրն իրականանում է 1986 թ.՝ Ժառանգաւորաց Վարժարանի գետնաշարկում նոր մասնաշէնքի կառուցմամբ: Նոր տպարանը օժտւում է նաեւ հրատարակչական նոր մեքենաներով, որոնք պատուիրում են Գերմանիայից:

Հայոց տպարանը լինում է նաեւ Ամենապատիւ Թորգոմ Արք. Մանուկեան Պատրիարքի մշտական ուշադրութեան կենտրոնում: Նրա գահակալութեան տարիներին հրատարակւում են մի շարք կարեւոր աշխատութիւններ, վերահրատարակւում են արժէքաւոր պատմական, աստուածաբանական եւ ծիսական գիրքեր:

2013 թ. Երուսաղէմի նորընտիր Պատրիարք Նուրհան Արք. Մանուկեանը տպարա-

նը օժտում է նոր տպագրական մեքենայով եւ համակարգիչներով՝ զարկ տալով տպագրական աշխատանքին եւ Երուսաղէմում պահպանելով Հայ տպագրութեան աւանդոյթը: Անցնող հինգ տարիների ընթացքում տպարանում շարունակում են լոյս տեսնել «Սիոն» ամսագիրն ու եկեղեցական օրացոյցը, ինչպէս նաեւ կարեւոր պատմա-բանասիրական եւ աստուածաբանական գիրքեր:

Ամփոփելով, կարող ենք ասել, որ Ս. Քաղաքում առաջին տպարանը հիմնուել է Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան կողմից, որը եղել է պատմութեան, կրօնի, ծիսագիտութեան եւ գրականութեան գրքերի կարեւոր մատակարար ոչ միայն Երուսաղէմի, այլ նաեւ Սփիւռքի հայ համայնքների եւ Հայաստանի համար: Տպարանում լոյս են տեսել Օրմանեանի, Սաւալանեանցի, Մկրտիչ Աղանունու, Եղիշէ Արք. Դուրեանի, Նորայր Արք. Պօղարեանի, Գրիգոր Տաթեւացու, եւ այլ յայտնի հեղինակների աշխատանքները: Թէեւ փոքր կարողութեամբ, այն տակաւին գործում է եւ շարունակում է կարեւոր տեղ զբաղեցնել Պատրիարքարանի գործունէութեանց ոլորտում:

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՒ ԽՕՍՔ

Տէր, մինչ Նոր Տարին կ'արշալուսուի,
Օգնէ՛ ինծի թերութիւններս դնելու մէկ դի:
Թող շնչին բաներէ վեր մնամ,
Եւ տո՛ւր ինծի բարեկամութեան պարգեւած երանութիւնը.
Հեռացո՛ւր ինծմէ եսասիրութիւնն ու ատելութիւնը,
Թող ըլլամ, իմաստուն ճիշդ բաներու համար:
Ու Նոր Տարուան հետ շնորհէ՛ ինծի,
Որ արցունք չպատճառեմ ոչ մէկ աչքի:
Եւ երբ այս Նոր Տարին աւարտի,
Թող ըսեն, որ ես լաւ բարեկամ եղայ,
Ապրեցայ, սիրեցի ու գործեցի հոս,
Զայն վերածելով ուրախ տարուան մը:

Միշտ պատերազմէ՛ մոլութիւններուդ հետ, հաշտ ապրէ՛ դրացիներուդ հետ եւ թող իւրաքանչիւր Նոր Տարի քեզ գտնէ իբր նոր մարդ:

Երբ խիղճը արթննայ և հոգիները ձերբազատուին իրենց ստրկական բարդոյթներէն, այն ատեն է միայն, որ մարդ կրնայ ապրիլ ազատ և երջանիկ: